

Євгенія Сергіївна ГРИЩЕНКО

кафедра міжнародної економіки,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»
E-mail: yevheniia.hryshchenko@gmail.com

Наталя Євгенівна СКОРОБОГАТОВА

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
факультет менеджменту та маркетингу,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»
E-mail: nskorobogatova@ukr.net

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ
МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Грищенко, Є. С. Теоретичні аспекти визначення сутності міжнародної економічної інтеграції [Текст] / Євгенія Сергіївна Грищенко, Наталя Євгенівна Скоробогатова // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 24. – № 1. – С. 16-21. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. На сучасному етапі усе більшого значення набувають процеси інтеграції та глобалізації, однак до цього часу поняття «економічної інтеграції» не має однозначного тлумачення. У статті здійснено узагальнення наявних концепцій, що стосуються різних аспектів поняття економічної інтеграції та дозволяють розвивати напрямки його аналізу.

Мета. Метою статті є дослідження основних теоретичних підходів до визначення поняття міжнародної економічної інтеграції та розробка науково обґрунтованого визначення цієї економічної категорії.

Методологія. У процесі дослідження використовуються методи теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу для виокремлення основних підходів до визначення економічної інтеграції; історичний метод використано для розгляду процесу розвитку поняття; метод порівняння застосовується для розмежування понять «глобалізація» та «інтеграція»; метод індукції та теоретичного узагальнення - для розробки комплексного визначення міжнародної економічної інтеграції.

Результати. У ході проведеного дослідження здійснено критичний аналіз сучасних теоретичних підходів до трактування сутності та складових міжнародної економічної інтеграції. Виокремлено особливості меж визначення інтеграції залежно від історичних поглядів (неолібералізм, корпораціоналізм, структуралізм, неокейнсіанство та дирижистський напрям). Визначено рівні інтеграційних процесів: макрорівень – міжнародна економічна інтеграція, мікрорівень – економічна інтеграція підприємств, що дозволяє більш чітко розкрити сутність досліджуваних процесів. Розкрито відмінності інтеграційних та глобалізаційних процесів та запропоновано структурний підхід до визначення цих категорій. Запропоновано визначення міжнародної економічної інтеграції з урахуванням особливостей сучасних інтеграційних процесів у суспільстві та основних результатів, які має надати інтеграція всім учасникам цього процесу.

Ключові слова: міжнародна економічна інтеграція; глобалізація; інтеграційні процеси; ефективність інтеграції.

Yevheniia Serhiivna HRYSHCHENKO

Department of International Economics,
National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»
E-mail: yevheniia.hryshchenko@gmail.com

Natalia Yevhenivna SKOROBOGATOVA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of International Economics,
National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»
E-mail: nskorobogatova@ukr.net

THE THEORETICAL ASPECTS OF INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION INTERPRETATION

Abstract

Introduction. At the present stage processes of integration and globalization have become more and more important in the global economic, political, social and cultural space. By this time, the concept of "economic integration" has no unambiguous interpretation. Therefore we have tried to summarize existing concepts that are relating to different sides of "economic integration" and allow to develop different areas of its analysis.

Purpose. The aim of the article is to study the major theoretical approaches to the definition of international economic integration and development of scientifically-based definition of the economic category. To achieve this goal the following tasks have been solved: generalization of historical aspects of the emergence of the concept of economic integration and the evolution of its application; critical analysis of the main approaches to the definition of international economic integration; further development of the theory of international economic integration between countries by developing comprehensive definition of the "international economic integration".

Methodology. In this research we have used the following methods of theoretical generalization: method of analysis and synthesis (for the isolation of the main approaches to the definition of economic integration); historical method (for consideration of the concept of economic integration); method of comparison (for the delimitation the concepts of globalization and integration); method of induction and of theoretical generalization (for the development of a comprehensive definition of international economic integration).

Results. During the research it has been conducted a critical analysis of current theoretical approaches to the interpretation of the nature and components of international economic integration. The article summarizes the features of determining limits of integration on the basis of historical views of such economic schools as neoliberalism, korporatsionalizm, structuralism, neo-Keynesianism and dyryzhyzm. We have determined the levels of integration: at the macro level it means international economic integration; at the micro it means the economic integration of enterprises. The the differences and levels of integration and globalization are determined. It is suggested the structural approach to define these categories. The definition of international economic integration taking into account the features of modern integration processes in the society is roposed. The main results of such an integration should provide for all participants in this process.

Keywords: international economic integration; globalization; integration processes; effectiveness of integration.

JEL classification: F020

Вступ

Інтеграційні процеси у світовій економіці останніми роками набувають усе більшого поширення. Підґрунтям для цього є неперервний розвиток господарського життя населення планети, оскільки у ході такого розвитку зростає його інтернаціоналізація, відбувається поглиблення міжнародного поділу праці (МРТ) (спеціалізація і кооперація), розвивається науково-технічний прогрес (НТП) і продовжується науково-технічна революція (НТР), підвищується ступінь відкритості національних економік. Розвиток політичних та економічних союзів країн дозволяє учасникам здійснювати більш суттєвий вплив на хід глобальних процесів розвитку світового господарства, а у сфері бізнесу позиції лідера завжди займають саме міжнародні компанії. Проте до цього часу поняття «економічна інтеграція» не має однозначного тлумачення. Саме тому ми узагальнили наявні концепції, які стосуються різних аспектів поняття економічної інтеграції та дозволяють розвивати різні напрямки його аналізу.

Теоретичні аспекти поняття економічної інтеграції знаходять відображення у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Ф. Махлуп [2], Т. Онгоро [3], А. Булатов [4], В. Левківський

[5], В. Антоненко [5]. Проте недостатньо висвітленим залишається питання узагальненого підходу до визначення поняття міжнародної економічної інтеграції.

Мета статті

Метою статті є дослідження основних теоретичних підходів до визначення поняття міжнародної економічної інтеграції та розробка науково обґрунтованого визначення цієї економічної категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження

Різноманітні аспекти інтеграційних процесів потребують більш детального визначення у наш час, однак у науковій літературі не наведено цілком однозначної дефініції поняття «економічна інтеграція». Під останнім (від лат. *integratio* – поповнення, відновлення) в загальному значенні розуміється об'єднання в одне ціле певних окремих частин. Економічна інтеграція – процес інтернаціоналізації господарського життя, зближення, об'єднання економік низки країн [1].

В економіці термін «інтеграція» спершу використовувався у сфері промислових організацій для характеристики методів об'єднання фірм: за допомогою угод, через картелі, концерни чи злиття. Для позначення об'єднання окремих економік у більш великі економічні райони термін «економічна інтеграція» почав використовуватися у 30-40-х роках минулого століття. Як стверджує Ф.Махлуп, перше його використання саме у такому значенні зустрічається у 1933 році у праці Г. Гаедіка і К. Ейема та, незалежно від них, у 1935 році у англомовній версії книги Е. Хекшера «Меркантилізм» [2].

З того моменту термін набуває розповсюдження і застосовується для характеристики майже усіх сфер міжнародних економічних відносин: торгівлі, міжнародних фінансових відносин, руху робочої сили, капіталу і навіть відносин у галузі контролю за забрудненням довкілля чи використання повітряного простору. Пізніше (наприкінці 50-х років минулого століття) термін «міжнародна економічна інтеграція» набуває більш звичного для сучасного розуміння значення і використовується для визначення процесу залучення низки незалежних економік у більшій економічній регіон. На практиці таке трактування стосувалося перш за все спроб урядів об'єднати економіки двох чи кількох країн шляхом ліквідації економічних кордонів, усунення бар'єрів або через використання специфічних форм інтеграції. Найяскравішим прикладом таких процесів у 50-х роках був початок створення інтеграційного об'єднання на території повоєнної Європи [3].

Економічна інтеграція в сучасній науковій літературі розглядається у двох основних аспектах: на мікро- та макрорівні. Економічна інтеграція на мікрорівні, тобто корпоративному рівні, є інтеграцією окремих компаній, які вступають у прямі господарські зв'язки. Особливу роль у такій формі інтеграції відіграють ТНК. Другим видом є економічна інтеграція на макрорівні, тобто на рівні міждержавних угод, коли виникає загальна стратегія економічного та політичного розвитку країн, заснована на спільних правилах переміщення товарів, послуг, капіталу, робочої сили. Однак виникають деякі труднощі, оскільки один термін використовується для позначення двох досить різних понять. Тому, коли мова йде про інтеграцію на рівні підприємств, вважаємо більш доцільним вживати термін «економічна інтеграція», а коли йдеться про макрорівень – «міжнародна економічна інтеграція».

У ході розвитку процесів економічної інтеграції погляди вчених на оцінки інтеграційного механізму поступово змінювалися, що призвело до виокремлення концепцій інтеграційного розвитку. Булатов А. С. називає п'ять основних теорій міжнародної економічної інтеграції: неолібералізм, корпоративізм, структуралізм, неокейнсіанство та дирижистський напрям.

Представники раннього неолібералізму (1950-1960 рр.) трактували поняття повної економічної інтеграції як створення єдиного ринкового простору в масштабі кількох країн. В основі функціонування такого простору лежить вільна конкуренція та дія стихійних ринкових сил. При цьому він не залежить від політики держав та чинних правових актів (державного та міжнародного рівнів). Вважалося, що втручання держави у міжнародні економічні відносини має негативні наслідки, до яких належали інфляція, дисбаланс у міжнародній торгівлі тощо. Однак на практиці у цей період формувалися регіональні міждержавні союзи, на діяльність яких суттєвий вплив здійснювався саме державами (на економічні відносини в тому числі), що було абсолютною протилежністю до теорії неолібералістів [4].

У середині 60-х років виникла теорія корпоративізму, основними представниками якої були американські економісти С.Рольф та Ю.Ростоу. Вони вважали, що інтеграційні процеси та збалансований розвиток економіки відбуваються за рахунок функціонування ТНК (на противагу ринковому механізму та державному регулюванню). Проте на практиці економічна інтеграція здійснюється комплексно, а не лише за рахунок окремих компаній. Державне регулювання та ринкові механізми є не менш важливими компонентами, аніж діяльність міжнародних корпорацій.

Представники структурної школи (Г. Мюрдаль, А. Маршалл, Ф. Пероу) вважали, що вільне функціонування ринкового механізму призводить до диспропорцій у економіці, нерівномірного розвитку та посилення нерівності доходів. Інтеграційні процеси в економіці розглядаються як структурні перетворення у сфері економіки кожної з країн, що інтегруються, в результаті чого виникає

якісно новий інтеграційний простір - більш досконала господарська організація. Центрами концентрації інтеграції, на думку вчених, є великі компанії (ТНК) або галузі промисловості [5]. Такий підхід є певним продовженням і удосконаленням підходу корпоративізму, оскільки концентрація інтеграційних процесів припадає на великі компанії, проте не менш важливим аспектом є структурні зрушення у економіках країн. Згідно з таким підходом, економіка повинна бути чітко регульованою, оскільки вважалося, що ринковий механізм не може забезпечити стабільного розвитку. Але повний контроль має свої недоліки, такі, як: сприятливі умови для виникнення монополій (переважно державні монополії), підвищення ролі бюрократичного апарату, знищення економічних стимулів у суб'єктів економіки, нездатність забезпечити зростання ефективності господарської діяльності тощо.

У 70-х роках поширення набули ідеї неокейнсіанства (найвідоміший представник - Річард Купер). Їх прихильники вважали, що головною метою міжнародного економічного співробітництва є поєднання вигод для міжнародної економічної співпраці від обмежень із забезпеченням максимально допустимого рівня свободи для кожної окремої країни. Тому неокейнсіанці пропонували два основних варіанти розвитку інтеграційних процесів: об'єднання країн з подальшою втратою ними суверенітету і взаємним погодженням економічної політики та інтеграція з максимальним збереженням національної автономії. Але, оскільки, жоден з варіантів не може існувати відокремлено, тому їх оптимальне поєднання повинне визначитися шляхом узгодження внутрішньої та зовнішньої політик країн, що інтегруються. Одним із різновидів неокейнсіанського напрямку є дирижизм, представники якого вважали, що функціонування міжнародних інтеграційних структур можливе за умови розробки їх учасниками спільної економічної політики і погодженого соціального законодавства [4]. Неокейнсіанський підхід є найбільш актуальним у наш час, оскільки він розглядає економічну інтеграцію з точки зору ефекту синергії, тобто міжнародна економічна інтеграція має на меті досягнення максимальних вигод від об'єднання економік країн, за умови збереження певного (найбільш оптимального) рівня самостійності кожної з країн-учасниць.

В економічній науці поняття міжнародної економічної інтеграції має кілька значень і серед дослідників досі немає однозначної думки щодо єдиного визначення. З одного боку, вона може розглядатися як процес, у ході якого відбувається поступове спрощення економічних бар'єрів та встановлюються більш тісні економічні зв'язки між країнами. Однак у випадку визначення інтеграції як процесу виникає низка питань: що варто розуміти під станом «повної» інтеграції; як визначити оптимальний рівень інтеграції, який піде на користь країни; де знаходиться межа між оптимальним рівнем інтеграції та достатнім рівнем суверенітету тощо. Визначення інтеграції як процесу передбачає, що його завершенням повинна стати певна стадія, на якій усі перепони між країнами-партнерами будуть ліквідовані. Однак за такого підходу складно ідентифікувати таку стадію, а ще складніше її досягнути [3].

З іншого боку, можна розглядати міжнародну економічну інтеграцію як певний кінцевий стан, результат процесу, тобто ситуацію, коли політичні кордони вже не мають впливу на функціонування економік двох чи кількох країн. У цьому випадку виникає питання, які саме процеси призвели до такого кінцевого стану. Найбільш вдалим, на нашу думку, є підхід, згідно з яким міжнародна економічна інтеграція розглядається як комбінація процесу і кінцевого стану. Роберт Хайн, наприклад, пише, що міжнародна економічна інтеграція в якості стану належить до рівня злиття початково окремих економік, а в якості процесу означає поступове спрощення бар'єрів між країнами. Найбільш влучним є визначення Девіда Хендерсона, який визначає міжнародну економічну інтеграцію як процес, який призводить до того, що економіки стають більш тісно інтегрованими, спостерігається тенденція до зниження економічного значення політичних кордонів. Кінцевий результат, кульмінація, стан завершені інтеграції Хендерсон називає повною економічною інтеграцією [3].

Ще однією проблемою у застосуванні терміну економічної інтеграції є підміна його поняттям глобалізації. Деякі вчені використовують терміни «глобалізація» та «інтеграція» як взаємозамінні або ж пояснюють глобалізацію через розвиток і розширення економічних процесів інтеграції у світовому господарстві. Зокрема, навіть експерти МВФ надають визначення глобалізації як процесу швидкої інтеграції економік по всьому світу через торгівлю, фінанси, обмін технологіями, інформаційні мережі та крос-культурні відносини. У загальному розумінні глобалізація – це сучасна форма міжнародних відносин, яка характеризується поширенням взаємозалежності між країнами в економічній, політичній і культурній сферах практично на всю земну кулю. А поняття інтеграції в економіці – це зближення економік окремих держав. Графічно співвідношення цих понять можна зобразити наступним чином (рис.1).

Найбільш вдалим підходом до визначення глобалізації через поняття інтеграції є такий, який говорить, що глобалізація – це інтеграція у загальносвітовому масштабі [6].

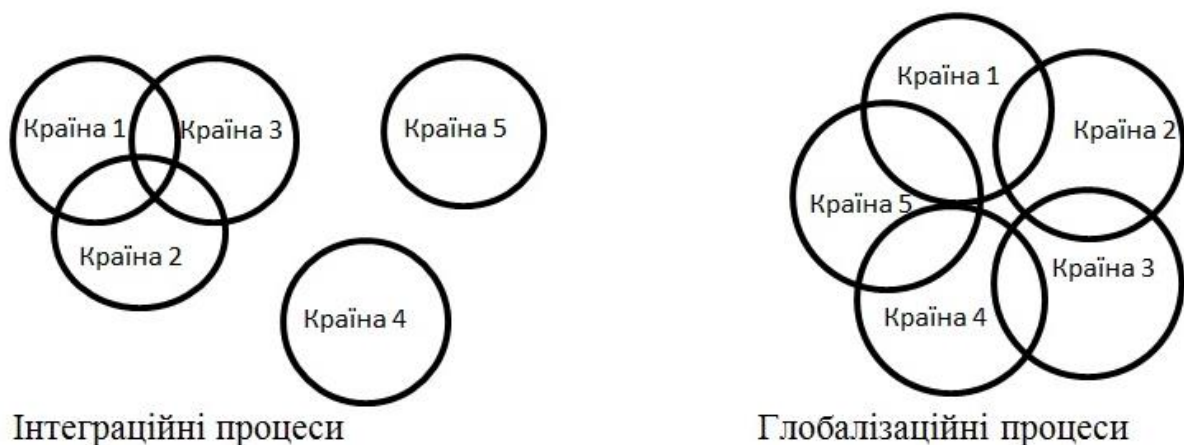

Рис. 1. Розмежування понять економічної інтеграції та глобалізації*

*Розроблено автором

Таким чином, враховуючи усі розглянуті підходи, вважаємо, що міжнародна економічна інтеграція – це процес поступового спрощення бар'єрів та зближення економік країн, що інтегруються, основною метою якого є отримання максимальних вигод від об'єднання, а кінцевим результатом такого об'єднання є стан повної економічної інтеграції, коли політичні кордони більше не мають економічного значення.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Проаналізувавши основні теоретичні аспекти визначення поняття економічної інтеграції, її виникнення та еволюції, можна зробити висновок, що єдиного визначення економічної інтеграції не існує. Підходи до визначення поняття міжнародної економічної інтеграції змінювалися з часом, оскільки еволюціонувала і сама суть інтеграції. У сучасній науковій літературі основною суперечністю у трактуванні поняття міжнародної економічної інтеграції є визначення її як процесу зближення економік чи певного кінцевого стану як результату такого зближення.

Аналіз чинних теоретичних підходів до тлумачення цієї економічної категорії та врахування сучасного стану розвитку інтеграційних процесів надали можливість запропонувати наступне трактування міжнародної економічної інтеграції – це процес об'єднання економік країн, що інтегруються, кінцевим результатом якого є стан повної економічної інтеграції, коли політичні кордони більше не мають економічного значення. Окрім того, для розмежування понять «глобалізація» та «інтеграція» варто зазначити, що глобалізація є більш широким поняттям, яке означає інтеграцію у загальносвітовому масштабі.

Список літератури

1. Мельничук, О. С. Словник іншомовних слів [Електронний ресурс] / О. С. Мельничук // Українська радянська енциклопедія. – 1985. – Режим доступу до ресурсу: <http://slovopedia.org.ua>.
2. Machlup, F. *History of Thought on Economic Integration*. London: Macmillan, 1977, p. 62
3. Онгоро, Т. Н. Международная экономическая интеграция: эволюция и границы понятия [Електронний ресурс] / Т. Н. Онгоро // Проблемы современной экономики. – N 3 (27). – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2162>.
4. Экономика: учебник / Под ред. доц. А. С. Булатова. – М.: Издательство. БЕК, 1995. – 632 с.
5. Левківський, В. М. Теоретичні засади формування та розвитку міжнародної економічної інтеграції [Електронний ресурс] / В. М. Левківський, В. Г. Антоненко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка. – 2012. – Вип. 2. – С. 120-124. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NvChdieu_2012_2_20.
6. World economic outlook [Електронний ресурс] / International Monetary Fund. – 1997. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.imf.org/external/pubs/weomay/chapter1.pdf>.

References

1. Melnychuk, O. (1985). *The dictionary of foreign words*. Retrieved from: <http://slovopedia.org.ua>.
2. Machlup, F. (1977). *History of Thought on Economic Integration*. London: Macmillan.
3. Ongoro, T. (2008). *International economic integration: the evolution and the concept border*. Retrieved from: <http://www.m-economy.ru>.

-
4. Bulatov, A. (1995). *Economy*. Moscow: BEK.
 5. Antonenko, V., Levkivsky, V. (2012). *Theoretical fundamentals of international economic integration formation and development*. Retrieved from: <http://nbuv.gov.ua>
 6. International Monetary Fund. (1997). *World economic outlook*. Retrieved from: <https://www.imf.org>.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2016 р.